

Висновки. Як засвідчують результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження, зовнішній борг був причиною поглиблення кризових явищ та здійснював негативний вплив на ВВП та промислове виробництво. З таких міркувань, на нашу думку, пріоритетними напрямками у регулюванні зовнішніх запозичень є розвиток ринку внутрішніх запозичень, відмова від залучення коштів до фінансового сектору на спекулятивній основі та переорієнтація на реальний сектор економіки, а також заборона використання фінансових активів для поточних державних потреб. Потенціал вирішення цієї проблеми завдяки лише цим заходам доволі обмежений, тому необхідними є наступні дослідження боргових ризиків, їх наслідків для економіки та шляхи використання зовнішніх запозичень з метою забезпечення довготермінової стійкості.

Література

1. **Kantorowicz J.** Poland: Time to come down from the clouds and face reality. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.irefeurope.org>.
2. **Чуба Н.** Польський досвід управління держаним боргом / Н. Чуба // Вісник Львівського ун-ту. – Сер.: Економічна. – 2008. – Вип. 40. – С. 354-359.
3. **Буковинський С.А.** Зростання корпоративного зовнішнього боргу України: макроекономічні наслідки та ризики для економіки / С.А. Гриценко, А.А. Гриценко, Т.Є. Унковська // Фінансова політика й економічне регулювання. – 2007. – № 10. – С. 3-18.
4. **Nauriel Roubini**, Arpitha Bykure. The coming sovereign debt crisis. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.forbes.com>.

Андрусів Р.Р. Сравнительный анализ финансово-экономических механизмов влияния внешнего долга на функционирование экономик Украины и Польши

Проаналізована економічна ситуація в Україні та Польщі в докризовий період. Осуществлен подробный анализ влияния внешних заимствований на макроэкономические показатели исследуемых стран с помощью регрессионного анализа. Даны рекомендации для эффективного управления внешними заимствованиями.

Ключевые слова: внешний долг, ВВП, обменный курс, финансовый кризис, управление долгом, дефицит бюджета.

Andrusiv R.R. Financial and economic mechanisms of external debt influence on the economies of Ukraine and Poland: a comparative analysis

The article analyzes the economic situation in Ukraine and Poland before the financial crisis. Article includes detailed analysis of the impact of external borrowing to macroeconomic indicators made by using regression analysis. Author proposed some recommendations for the effective management of external borrowing.

Keywords: external debt, GDP, exchange rate, financial crisis, debt management, budget deficit.

УДК 336.717.061

Доц. Є.М. Андрущак, канд. екон. наук;
магістр В.С. Хар – Львівський НУ ім. Івана Франка

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАНАЛУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Проаналізовано особливості функціонування кредитного каналу трансмісійного механізму, стан вітчизняної банківської системи як інституціональної основи монетарної трансмісії. Виокремлено основні фактори, які негативно вплинули на канал кредитування у кризовий період.

Ключові слова: центральний банк, грошово-кредитна політика, трансмісійний механізм, кредитний канал, грошова пропозиція.

Постановка проблеми. Сьогодні в економічній літературі спостерігається посилення уваги до ролі механізму монетарної трансмісії. Внаслідок його аналізу традиційно розглядають вплив інструментів грошово-кредитної політики (ГКП) на інфляцію і обсяг виробництва продукції. Вплив зміни грошової маси на банківську систему, зазвичай залишається за межами досліджень трансмісійного механізму. Водночас необхідно розуміти, що він буде ефективно працювати, якщо установи, які передають реальній економіці монетарні імпульси є фінансово стійкими. В умовах відсутності альтернативи кредитуванню, банкам належить провідна роль у процесі трансмісійного впливу на економіку, оскільки їхні кредити є основним джерелом зовнішніх ресурсів для підприємств та населення. Отже, розуміння того, як банківський сектор реагує на зміни монетарної політики та аналіз впливу фінансової кризи на функціонування кредитного каналу в Україні, є дуже важливими.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження каналу банківського кредитування трансмісійного механізму проводили відомі зарубіжні вчені: Б. Бернанке, А. Бліндер, А. Кашяп, Дж. Штейн, Р. Руз, Д. Стігліц та ін. Вивчали теоретичні та методологічні засади його функціонування, а саме: С.М. Аржевітін, Р.С. Лисенко, В.І. Міщенко, О.І. Петрик, А.В. Сомик та ін.

Однак багато теоретичних та практичних аспектів його функціонування залишаються поза увагою дослідників.

Метою дослідження є розкриття сутності кредитного каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики та аналіз основних факторів, які негативно вплинули на його функціонування в кризовий період.

Виклад основного матеріалу. Канал кредитування вперше охарактеризував Роберт Руз у 1951 р., а пізніше детально проаналізував Б. Бернанке і А. Бліндер. Він діє тоді, коли банки реагують на заходи монетарної політики насамперед зміною не відсоткових ставок, а обсягів кредитування. Збільшення норми обов'язкового резервування призводить до зниження обсягу вільних резервів і змушує банки скорочувати обсяги кредитування. Як наслідок, суб'єкти, які не мають інших альтернативних способів залучення ресурсів, зменшуватимуть свої інвестиційні та споживчі витрати. Якщо кредитні ризики в економіці досить високі, тобто коли існує багато некредитоспроможних позичальників, а також обмежена кількість ефективних проектів, під які можна було б надавати позики, банки не збільшуватимуть кредитування навіть в умовах зростання обсягу вільних резервів.

Кашяп А. і Дж. Штейн [1, с. 13-14] сформулювали три умови, необхідні для наявності в економіці чітко вираженого кредитного каналу:

1. Відсутність у суб'єктів господарювання можливості повною мірою компенсувати скорочення банками обсягу кредитування, використовуючи інші джерела фінансування.
2. Відсутність у банків можливості компенсувати скорочення обсягів депозитів, зумовлена зменшенням грошової маси, мобілізацією коштів з інших джерел. Тобто Центральний банк (ЦБ) повинен впливати на пропозицію банківських кредитів.

3. Негнучкість агрегованого рівня цін. Монетарна політика не здійснюватиме належного впливу, якщо за кожного збільшення грошової маси на 10 % ціни підвищуватимуться на 10 %. Вона буде ефективною тільки у випадку, якщо ціни зростуть менше ніж на 10 %.

Остання умова – загальна вимога ефективності монетарної політики, яка зазвичай виконується у всіх країнах. Тому для того, щоб перевірити наявність каналу кредитування, необхідно упевнитися, що виконуються перші дві передумови для кожної конкретної економіки.

Таким чином, роль кредитного каналу в економіці визначається: а) наявністю позичальників, що залежать від банківських кредитів, б) впливом монетарної політики Центрального банку на обсяги позик. Оскільки перша умова характерна для більшості країн, низка науковців [1-4] зосередили свою увагу на дослідженні впливу інструментів Центрального банку на обсяги кредитування. Вони встановили, що індивідуальні банківські характеристики (обсяг, рівень капіталізації та ліквідності) мають важливе значення у реакції банків на зміни ГКП. В умовах скорочення грошової маси, вони зменшують кредитування, однак добре капіталізовані установи менше, ніж інші. Великі банки мають перевагу у використанні недепозитних ресурсів, відповідно можуть не зреагувати на рестрикційні заходи регулятора скороченням кредитних програм. Перед дрібними фінансово-кредитними установами частіше постає проблема несиметричної інформації на ринку капіталу і тому сильніше реагують у разі виникнення грошово-кредитних потрясінь.

Наприклад, у США А. Кашяп і Дж. Штейн [1] дослідили, що невеликі і неліквідні банки чутливіші до дій ГКП, а установи з низьким рівнем капіталізації сильніше скорочують обсяги кредитування внаслідок зниження грошової пропозиції. М. Ерман [2] встановив, що менш чутливі до шоків монетарної політики банки з більшою капіталізацією в Нідерландах і Португалії, що величина установи впливає на зміну обсягів кредитування в Греції, Нідерландах, Іспанії. На основі емпіричних досліджень виявлено, що ліквідність і капіталізація мають важливе значення у реакції банків на грошово-кредитні потрясіння у Польщі, Україні, Чехії, Угорщині [3; 4].

Канал кредитування є основним у передаванні імпульсів монетарної політики на реальний сектор саме в країнах з перехідною економікою, де практично відсутні альтернативи кредитним ресурсам.

У сучасних умовах домінуючими інститутами фінансового посередництва в економіці України є банки. Станом на 01.12.2010 р. було 195 зареєстрованих банків, з них 175 мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій [5].

Показником, що відображає роль банків в економіці України, є відношення їхніх активів до ВВП, яке зросло з 23,44 % у 2000 р. до 102,4 % у 2008 р. Величина банківських активів станом на 01.01.2010 становила 1001.6 млрд грн або 109,5 % ВВП [5]. Вітчизняні установи ще поступаються за цим показником банкам економічно розвинених європейських держав. Наприклад, у Великобританії, Франції, Німеччині він становить 300-400 % ВВП.

Спостерігається стійка тенденція до збільшення частки власного капіталу банків України у ВВП: якщо на початок 2006 р. цей показник становив

6 %, то на 01.01.2010-12,6 % ВВП, або 115, 2 млрд грн [5]. Однак, цей індикатор ще не досягає рівня країн Західної Європи (Німеччина – 17 %, Франція – 28,5 %, Велика Британія – 28,5 %), тому банківський сектор не може повною мірою сприяти розширеному економічному відтворенню.

В останні роки зросла роль каналу банківського кредитування: питома вага кредитів, наданих у загальних активах банків, збільшилась з 70,1 % у 2005 р. до 81,5 % у 2008 р. [5]. У 2009 р. з огляду на розгортання світової фінансової кризи, кредитування економіки було скорочено, і кредитний портфель скоротився до 75,4 % активів станом на 01.12.2009 та 69,3 % на 01.12.2010 р. [5]. Також спостерігалось зростання частки довгострокових кредитів з 61,8 % кредитного портфеля у 2005 р. до 69,8 % у 2008 р., ця успішна тенденція була перервана наприкінці 2008 р. (табл.).

Табл. Структура вимог банків за кредитами, наданими в економіку України [7, с. 73; 8, с. 62; 9, с. 60]

Показники	2005		2006		2007		2008		2009	
	млрд грн	ПВ	млрд грн	ПВ	млрд грн	ПВ	млрд грн	ПВ	млрд грн	ПВ
Вимоги банків за кредитами наданими, усього (% до ВВП)	143,418 33,8	100,0	245,2 45,8	100,0	426,9 60,0	100,0	734,0 77,3	100,0	723,3 79,0	100,0
За видами валют: у національній валюті в іноземній валюті	81,274 62,144	56,7 43,3	123,8 121,4	50,5 49,5	213,8 213,1	50,1 49,9	300,2 433,8	40,9 59,1	355,5 367,8	49,2 50,8
За термінами погашення: короткотермінові довготермінові	54,819 88,599	38,2 61,8	86,2 159,0	35,1 64,9	131,5 295,4	30,8 69,2	221,9 512,1	30,2 69,8	231,0 492,3	31,9 68,1

Примітка: ПВ – питома вага, %

Стимуляційні заходи НБУ сприяли активізації процесів кредитування у 2010 р. У першому півріччі 2010 р. величина вкладень українців у банківську систему зріс на 13,7 % і становив 240,5 млрд грн, що більше, ніж було до кризи (в 2008 р. максимальний обсяг внесків населення становив 215,55 млрд грн) [6].

З 2006 р. триває процес концентрації банківського сектора. На 01.01.2010 р. у банках I групи було сконцентровано 68,9 % активів, 70,7 % капіталу та 68,6 % загального обсягу зобов'язань [9, с. 58]. На наш погляд, за надмірної концентрації банківського сектору можливе олігополістичне ціноутворення, за якого зміни цін ресурсів міжбанківського ринку, на які ЦБ має найбільший вплив, можуть не спричинити бажаних змін ставок за депозитами і кредитами банків для реального сектору економіки.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що банківська система України є досить розвиненою і становить інституціональну основу трансмісійного монетарного механізму. Однак стан банківської системи продовжує залишатися складним, свідченням чого є збитки фінансових установ сумою 9,4 млрд грн станом на 01.12.2010 [5].

Основною проблемою, яка постала перед центральними банками зарубіжних країн в умовах кризи, є труднощі у функціонуванні традиційних трансмісійних механізмів грошово-кредитної політики. Через порушення у роботі

грошового ринку канал відсоткової ставки перестав працювати. Крім того, в умовах підвищення ризиків банки ввели додаткові обмеження на кредитування, що призвело до послаблення дії кредитного каналу.

Функціонування вітчизняного каналу банківського кредитування в умовах кризи ускладнювалося такими факторами:

1. Масове вилучення депозитів. Лише з 01.10.2008 до 01.01.2009 кошти фізичних осіб у національній валюті зменшилися на 19 млрд грн (на 15 %), в іноземній валюті на 2 млрд дол. (майже на 13 %) [6].
2. Неможливість залучення іноземних ресурсів, які до початку кризи були головним чинником кредитної експансії банків, що одержували закордонні позики за низькими ставками (4-5 %) і продавали в Україні за значно вищими. Коли іноземні банки згорнули свої кредитні програми, вітчизняні фінансово-кредитні установи опинилися перед загрозою кризи ліквідності.
3. Зростання недовіри до банківської системи та дій НБУ, високі девальваційні очікування економічних суб'єктів, які стали ключовими чинниками відтоку гривневих депозитів та дестабілізації ситуації на валютному ринку.
4. Зниження кредитоспроможності позичальників та посилення банками вимог до клієнтів під час видачі кредитів.
5. Здорожчання кредитних ресурсів. Середньозважена відсоткова ставка за позиками банків в національній валюті за перший квартал 2009 р. становила 28,3 %, що практично вдвічі більше, ніж ставка за аналогічний період 2008 р. (14,7 %) [10].
6. Наявність у банків більш доходних напрямів вкладення залучених коштів. У кризовий період вони активно скуповували державні боргові цінні папери, прибутковість яких у 2009 р. зросла, досягаючи 29,5 % річних. Таким чином, банки кредитували не реальний сектор економіки, а дефіцит бюджету.
7. Збільшення частки проблемних кредитів у сукупному обсязі наданих банками позик з 1,3 % у 2007 р. до 9,6 %, на 01.12.2010 р. [5]. Це негативно вплинуло на результати діяльності банків та зумовило необхідність формування значних резервів за кредитними операціями. Як наслідок, вони виявилися неспроможними збільшувати обсяги кредитування, тому намагалися компенсувати свої втрати, підвищуючи відсоткові ставки.
8. Зменшення довготермінових банківських ресурсів. Комерційні банки обмежені в можливості кредитування економіки, оскільки реальний сектор зацікавлений у залученні довготермінових позик, а ресурсна база банків складається здебільшого з короткотермінових депозитів. Сьогодні велика частина залучених коштів та розміщених кредитів має терміни, які не перевищують одного року. Наприклад, частка довготермінових ресурсів у структурі зобов'язань банків скоротилася з 62,1 % у 2005 р. до 23,8 % у 2009 р. [7, с. 73; 9, с. 60].

У кризовий період відбулися зміни у кредитному каналі трансмісійного механізму. Проведені раніше дослідження його функціонування показували, що 1 % зростання грошової бази через 9 місяців призводить до зростання банківського кредитування на 1 %. В умовах кризи науковці НБУ на основі використання методу VAR-моделювання [11, с. 76-78] не виявили зв'язку між зростанням грошової бази та обсягом кредитів. Це свідчить про нечутливість

банків до зміни грошової пропозиції та неможливість Національного банку впливати на кредитну активність банків у кризовий період.

Також було встановлено, що зростання обсягу депозитів на 1 % зумовлює збільшення кредитування на 0,4 % (до кризи на 0,6-0,7 %) через 4 місяці. Ця залежність є статистично незначною, що пояснюється нечутливістю кредитної активності банків до зростання обсягу депозитів внаслідок наявності в них інших джерел ресурсів (іноземні кредити) в докризовий період, а також наявністю прибутковіших напрямів вкладення залучених коштів в умовах фінансової нестабільності.

На основі проведеного аналізу стану банківської системи та кредитного каналу можна сформулювати такі пропозиції щодо удосконалення його функціонування.

По-перше, під час проведення грошово-кредитної політики необхідно враховувати стан банківської системи, оскільки за багатьма параметрами вітчизняні установи поступають банкам економічно розвинених європейських держав.

По-друге, в умовах економічного зростання в банківській системі можуть нагромаджуватися потенційні проблеми, пов'язані з надмірним оптимізмом оцінкою позичальниками і банками економічних перспектив і недооцінкою ризиків. Як показує практика, проблеми в банківському секторі часто виникають внаслідок надмірно інтенсивного кредитування в періоди економічного зростання. Тому швидке збільшення обсягів кредитування має супроводжуватися ретельним аналізом ризиків, прийнятих на себе банками, а також ситуації на фінансовому ринку.

По-третє, при проведенні монетарної політики з метою підтримки стабільності банківської системи та уникнення надмірних ризиків, НБУ повинен приділяти увагу обсягу відсоткової ставки за кредитами. Він може надавати банкам орієнтир для нижньої її межі з мінімальними для них ризиками і з нульовою премією за ризик. Банки повинні самостійно визначати премію за зовнішнє фінансування та остаточну відсоткову ставку, виходячи з особливостей конкретної кредитної угоди (фінансового становища позичальника, рівня забезпечення позики, кон'юнктури кредитного ринку тощо).

З боку НБУ удосконалення функціонування кредитного каналу трансмісійного механізму здебільшого полягає в забезпеченні цінової стабільності та фінансової стійкості банківської системи. Саме ці цілі визначені як пріоритетні для Національного банку. Їх дотримання дасть змогу створити сприятливі монетарні умови для зниження кредитних ставок, удосконалення структури кредитного портфеля у напрямі зростання довготермінових розміщень а, отже і збільшення кредитної активності банків.

Висновки. Основними суб'єктами, які передають імпульси монетарної політики реальному сектору та домінуючими фінансовими посередниками в економіці України є банки. Тому під час розроблення і проведення грошово-кредитної політики необхідно враховувати стан банківської системи. Оскільки застосування неадекватних монетарних інструментів може негативно вплинути на умови діяльності банків та призвести до зміни їхньої поведінки на фінансовому ринку.

Перспективними напрямками дослідження є аналіз впливу фінансової кризи на трансмісійний механізм в обсязі його каналів, розроблення його структурної моделі на основі систематизації зарубіжних досліджень у сфері моделювання монетарної трансмісії.

Література

1. **Kashyap, A.** Monetary policy and bank lending / A. Kashyap and J. Stein // National Bureau of Economic Research Working Paper, 1993. – № 4317. – April. – 66 pp.
2. **Erhmann, Michael**, Leonardo Gambacorta, Jorge Martinez-Pages, Patrick Sevestre and Andreas Worms, 2001, "Financial Systems and the Role of Banks in Monetary Transmission in the Euro Area," ECB Working Paper 105, Frankfurt: European Central Bank. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.ecb.int/pub/scientific/wps/date/html/wps2001.en.html>.
3. **Chmielewski, Tomasz**, 2005, "Bank Risks, Risk Preferences and Lending". [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.bis.org/bcbsevents/rtf05Chmielewski.pdf>.
4. **Golodniuk, Inna**, 2006, "Evidence on the Bank-Lending Channel in Ukraine," Research in International Business and Finance. – Vol. 20. – Pp. 180-99.
5. **Основні показники** діяльності банків України за даними НБУ. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
6. **Банківська система** України: до і після кризи. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.banker.ua/bank_news/banks/2010/07/13/1180441116/.
7. **Річний звіт НБУ** за 2006 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm.
8. **Річний звіт НБУ** за 2008 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm.
9. **Річний звіт НБУ** за 2009 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm.
10. **Процентні ставки** за кредитами банків. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua/>.
11. **Міщенко В.І.** Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи // Науково-аналітичні матеріали / В.І. Міщенко, А.В. Сомик, Р.С. Лисенко. – К. : Центр наук. досл. НБУ, 2010. – Вип. 16. – 96 с.

Андрущак Е.М., Хар В.С. Институциональные аспекты функционирования канала банковского кредитования

Проанализированы особенности функционирования кредитного канала трансмиссионного механизма, состояние банковской системы как институциональной основы монетарной трансмиссии. Выделены основные факторы, которые негативно повлияли на канал кредитования в кризисный период.

Ключевые слова: центральный банк, денежно-кредитная политика, трансмиссионный механизм, кредитный канал, денежное предложение.

Andryshchak E.M., Khar V.S. Institutional aspects of bank lending channel

The peculiarities of functioning credit channel of transmission mechanism, the state of the domestic banking system as the institutional framework of monetary transmission are analyzed. The key factors that have negatively affected during the crisis period of transfer mechanism within the credit channel are distinguished.

Keywords: central bank, monetary policy, transmission mechanism, credit channel, monetary supply.

УДК 657.21

Ст. викл. Н.Є. Білинська – НУ "Львівська політехніка"

ПОЗАБАЛАНСОВИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ДАВАЛЬНИЦЬКОЮ СИРОВИНОЮ У ВИРОБНИКА

Висвітлено поняття давальницької сировини, розкрито суть операцій з перероблення давальницької сировини та особливості договору на перероблення давальницької сировини. Досліджено порядок документування, організацію синтетичного та аналітичного обліку давальницької сировини у виробника та обліку витрат на її